

آشنایی با نمایه سازی اسناد

سعیده جالیان*

اشاره

مدارکی که گرد می‌آیند، باید به منظور بازیای سریع و مؤثر محتوای اطلاعاتی آنها مورد تجزیه و تحلیل و سازماندهی قرار گیرند. نمایه‌سازی یکی از رایج‌ترین شیوه‌های سازماندهی مدارک است به نحوی که از بانکهای اطلاعاتی را تشکیل می‌دهد. برای آشنایی بیشتر با این علم به جاست که در اولین قدم توضیحی پیرامون معنی لغوی و اصطلاحی نمایه داشته باشیم.

نمایه چیست؟

مدل نمایه در انگلیسی واژه INDEX است که از واژه لاتینی INDIC به معنی دلالت کردن گرفته شده است. برابر فارسی INDEX فهرست بوده که گویا از پهلوی فهرست آمده و فهرست هم معرب فهرست است. کلمه نمایه نیز از مصدر نمودن و نماییدن گرفته شده است.^۱ در مورد معنی اصطلاحی نمایه نیز باید گفت:

- نمایه اساساً فیلتری است که هدف آن ارائه مدارک مورد درخواست و دور نگذاشتن مدارک ناخواسته می‌باشد.

- نمایه، وسیله‌ای است برای هدایت سیستماتیک به یک متن، محتوا، مجموعه‌ای از مدارک و یا هر گونه اطلاع ثبت و ضبط شده‌ای که به شکل خاصی (معمولاً بر حسب نظم الفبایی) مرتب شده باشد و با استفاده از شیوه‌های خاص و نظام ارجاعی مشخص موقعیت و محل هر مطلب وارده در بازیابی اطلاعات نشان داده شود و منظور از تهیه آن، سازمان دادن اطلاعات باشد به قصد بازیابی سریع و آسان.^۲

* کارشناس بخش نمایه سازی مرکز اسناد آستان قدس رضوی

۱ - علی آقا بخشی، *نمایه سازی همارا*، ص ۳ و ۴

۲ - ویلفرد یدلانکاستر، *نظام‌های بازیابی اطلاعات*، ص ۳.

معرفی سند

«دریافت مساعده توسط سرکار خاصه شریفه از سرکار فیض آثار»

سندی که به شمار ۴۴۷۲۶ در مجموعه اسناد تشکیلات اداری آستان قدسدر دوره صفویه موجود است، سواد قبضی است پیرامون مبلغ هزار تومان تبریزی رایج عراق که توسط محمد شفیع جهت به پایان رساندن امور سرکار خاصه شریفه به فرمان پادشاه وقت (شاه عباس اول) از سرکار فیض آثار به صورت مساعده در محرم سال ۱۰۱۷ قمری دریافت گردیده است. پیرامون این سند ذکر چند نکته ضروری است:

طبق اظهارات نظر مینورسکی «سرکار فیض آثار» نام پرتشریقاتی است برای سازمانی که سپرده دست «صدر خاصه» می‌باشد. او با استناد به متن عالم آرای عباسی این نام را برابر با آستان قدس رضوی می‌داند.^۱ پیرامون «سرکار خاصه شریفه» نیز هریرت بوسه توضیح می‌دهد که به منظور از این نام، اداره اموال سلطنتی است.^۲ هم چنین شخصی که تعهد و ضمانت بازگشت این وجه را به آستان قدس تقبل نموده خواجه محمد شفیع مشهور به میرزای عالمیان می‌باشد. اسکندر بیگ ترکمان درعامل آرای عباسی در شرح حالی که از وی می‌آورد می‌نویسد:

وی از شیخ زاده های کدکن نیشابور بوده است که در جوانی به نویسندگی در نزد کتاب سرکار حاکم مشغول گردیده و ملازم کاظم قلی خان پرناک می‌شود. سپس منصوب وزارت ابراهیم خان پرناک را پیدا می‌کند. در سال ۱۰۰۰ قمری به خدمت فرهاد خان مفتخر شده و وزارت دارلسلطنه قزوین به او سپرده می‌شود. در سال ۱۰۱۵ قمری وزارت کل خراسان به مناصب سابق او اضافه می‌شود. اما ظاهراً به محراب خان حاکم مشهد اختلاف پیدا می‌کنند. بنابراین به دستور شاه به درگاه معالی عزیمت کرده و مدتی در اصفهان قزوین ساکن می‌شود، اما در آن جا به شدت بیمار شده و نهایتاً در سال ۱۰۱۸ قمری دار فانی را وداع می‌گوید.^۳

۱ - مینورسکی: سازمان اداری حکومت صفوی، ص ۱۴۷.

۲ - هریرت بوسه: پژوهشی در تشکیلات دیوان اسلامی، ص ۲۲۹.

۳ - اسکندربیک ترکمان: تاریخ عالم آرای عباسی، ج ۲، ص ۸۰۳.

در پشت برگه نیز آمده است که وجه مذکور در ۲۵ محرم همین سال (۱۰۱۷) به آستان قدس بازگشته و امیر ابوالقاسم و حسن داود استرآبادی که خادم و شیخ السلام مشهد می‌باشد و با زدن مهر خود وصول آن را تأیید نموده‌اند. در هر حال این سند بی‌نظیر، نمونه جالبی از تعامل میان آستان قدس و تشکیلات دربار صفوی در ۴۰۹ سال پیش است که جهت آگاهی و اطلاع پژوهشگران و علاقمند معرفی می‌گردد.

| استنساخ سند: شماره اموالی: ۴۴۷۲۶ |

| روی سند: |

هو

مبلغ یک هزار تومان (ال- تومان) تبریزی عراقی به موجب حکم اشرف اقدس ارفع جهت اتمام خدمات سرکار خاصه شریفه که از سرکار فیض آثار مساعده شده قبول بنده درگاه محمد شفیع است که وجه مذکور را عوض نقد نموده به خزانه سرکار فیض آثار تسلیم نماید.

[محل] مهر نواب میرزای عالمیان

تحويل شد بهتاریخ شهر محرم الحرام سنه ۱۰۱۷

[حاشیه سمت راست سند:]

این سواد مطابق قبضی است که خط شریفنواب مستطاب معلى القاب ارادات و اقبال میرزای عالمیان است و به مهر شریف آن حضرت مزین شد که حسن الخادم [نا خوانا] نمود.

[مهر:] عبد آل محمد حسن داود الخادم

[پشت سند:]

[حاشیه سمت چپ سند:] سواد قبض نواب مستطاب میرزای عالمیان

هو

مبلغ یک هزار تومان (ال- تومان) تبریزی رایج که نواب مستطاب میرزا شفیع [ناخوانا] از سرکار فیض آثار به رسم مساعده حسب الحکم اشرف اقدس اعلی گرفته بودند. مبلغ مذکور عن وکلا خدام فرشته احترام سیادت و امارات پناه و حصه سیادت و نجابت پناه متولی واصل فقیر حقیر شد.

[محل] مهر سیادت پناه امیر ابوالقاسم

تحویل شد. ۲۵ شهر محرم الحرام سنه ۱۰۱۷

[ناخوانا:] سواد مطابق اصل است.

[مهر:] عبد آل محمد حسن داود الخادم

مهر خدام

Handwritten document with a large circular watermark in the center. The text is written in Persian/Arabic script and includes names, dates, and signatures. At the bottom, there is a circular seal or stamp.